

гою, мотивацією до досягнень, гарним виконанням батьківської ролі. Відзначено також велика задоволеність шлюбом, більше відчуття благополуччя. Встановлено, що у людей складаються більш задовільні стосунки з андрогінними партнерами. Разом з тим С. Бем визнає, що концепція андрогінії далека від реального стану справ, так як перехід особистості до андрогінії вимагає змін не стільки особистісних особливостей, скільки структури суспільних інститутів.

Інститути соціалізації підлітків як і раніше задають дихотомічний поділ на чоловічі і жіночі моделі поведінки і пред'являють подвійні стандарти у відношенні дорослішання юнаків і дівчат. Існуючі раніше традиційні зразки маскулінності/фемінінності в сучасних умовах багато в чому трансформувалися і продовжують динамічно розвиватися. Це створює серйозні труднощі для підлітка, який намагається інтегрувати в особистості різні соціальні ролі, зразки поведінки і риси [5].

Підліток, вибудовуючи власну картину світу, свій новий образ Я, не обмежується пасивним засвоєнням гендерних норм і ролей, а прагне самостійно й активно осмислювати і формувати свою гендерну ідентичність, при цьому болісно переживаючи ситуації "Я не справжній чоловік" або "Я недостатньо жіночна". Підлітки оточені величезною різноманітністю ролей, пропонує безліччю референтних груп і людей. Ці ролі потрібно інтегрувати в особистісну ідентичність, а конфліктуючі моменти слід урівноважити або відторгнути. Даний процес ще більше ускладнюється або в разі наявності рольового конфлікту, або у разі конфлікту між значущими іншими. Завдання підлітка – конструювання своєї ідентичності як представника певної статі, розпізнавання і прийняття в собі індикаторів чоловічого і жіночого і включення в референтну групу. Відмінності і взаємини статей, соціальне

конструювання гендерних позицій пронизують собою всю культуру, всі соціальні установи і соціально-психологічні установи. Вони закладаються в людині у процесі соціалізації і перестають сприйматися як самоочевидні тільки завдяки критиці, яка оспорує нерівноправне становище тих чи інших гендерних груп в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Бем Ш. Гендерная психология / Ш. Бем. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.
2. Кон И. С. Психология ранней юности / И. С. Кон. – М.: Просвещение, 1989.
3. Горностай П. П. Социализация личности и психологические роли / П. П. Горностай // Теоретические и прикладные вопросы психологии (материалы юбилейной конференции "Ананьевские чтения-97". – Вып. 3. – Ч. 1. – СПб., 1997. – С. 325-330.
4. Кочарян А. С. Личность и половая роль: Симптомомаскулинности/феминности в норме и патологии / А. С. Кочарян. – Х.: Основа, 1996. – 127 с.
5. Толстых А. В. Возрасты жизни / А. В. Толстых. – М.: Молодая гвардия, 1988. – 223 с.
6. Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис / Э. Эриксон : Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1996.
1. Bern S. Gender Psychology / S. Bern. – St. Petersburg : Prime EVROZNAK, 2001. – 320 p.
2. Kon I. Psychology of early adolescence / Kon I. – M.: Prosveschenie, 1989.
3. Gornostay P. Socialization of personality and psychological roles / P. P. Gornostay // Theoretical and Applied Problems of Psychology (Proceedings of the Jubilee Conference "Anan'evskij chteniya-97". – Vol. 3. – Part 1. – St. Petersburg, 1997. – P. 325-330.
4. Kocharyan A. Personality and sex role: The symptom of masculinity/femininity in health and disease / A. Kocharyan. – H.: Osнова, 1996. – 127 p.
5. Tolstych A. V. Ages of life / A. Tolstych. – M.: Molodaya gvardiya, 1988. – 223 p.
6. Erikson E. Identity: Youth and Crisis / E. Erickson : Translated from English. – Moscow : Progress, 1996.

Надійшла до редколегії 25.10.13

К. Сиротюк, студ.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ОСОБЕННОСТИ ГЕНДЕРНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ПОДРОСТКА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

В данной статье рассматривается специфика гендерной социализации подростков в современном обществе. Описываются основные социализирующие факторы, обуславливающие собственно социализацию личности. Также поднимаются вопросы гендерной идентификации и гендерной роли, которые влияют на дальнейшее развитие личности.

Ключевые слова: гендерная социализация, гендерная идентификация, гендерные роли, маскулинность, феминность, андрогиния.

K. Syrotjuk, student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

CHARACTERISTICS OF GENDER SOCIALIZATION OF ADOLESCENTS IN MODERN SOCIETIES

This article considers the specific gender socialization of teenagers in contemporary society. Describes the basic socialization factors that determine the proper socialization. Also raised the item of gender identity and gender roles that affect the further development of the individual.

Keywords: gender socialization, gender identity, gender roles, masculinity, femininity, androgynism.

УДК 159.923:159.942.5

Л. Степаненко, канд. психол. наук, доц.
Донбаський державний педагогічний університет, Слов'янськ

ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ СПЕЦИФІКИ ПРОЯВУ ДИСГАРМОНІЙНИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ПІДЛІТКІВ

У статті розглядається проблема прояву негативних емоційних станів особистості. Досліджені особливості прояву дисгармонійних емоційних станів підлітків (тривожність, агресивність, фрустрація, депресія, нейротизм та емоційний дискомфорт). Проведено їх порівняльний аналіз з точки зору гендерної специфіки.

Ключові слова: психічні стани, емоційні стани, дисгармонійні емоційні стани.

Зміст і динаміка переживань підлітків впродовж всього періоду говорить про те, що для них характерні переживання, так або інакше пов'язані з їх ставленням до себе, до власної особистості. Майже всі переживання, що належать до процесу пізнання підлітком себе, виявляються негативними. Тобто пубертатний період є сенситивним для формування дисгармонійних емоційних

станів особистості. Потрібний комплексний аналіз проблеми, що передбачає вивчення різноманітних деструктивних проявів особистості, які впливають на її становлення. Серед них важливе місце займають негативні психічні стани, які виступають дестабілізуючим чинником у формуванні особистості та негативно впливають на її здатність контролювати і регулювати свою поведінку.

Заслуговує на увагу вивчення емоційних станів та їх регуляція в процесі становлення особистості, запропонована у наукових працях низки авторів (П. Ільїн, Л. В. Куліков, М. Д. Левітов, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, М. П. Наєнко, Т. А. Немчин, О. О. Прохоров, В. А. Семиченко, Ю. Е. Сосновікова, І. І. Чеснокова, О. Я. Чебикін та ін.).

Слід підкреслити, що бурхливе зростання і фізіологічна перебудова організму в підлітків може стати причиною тривоги, підвищеної збудливості, депресії, відчуття незручності, болісних переживань із-за неспівпадання темпів зростання різних частин тіла й різкої зміни його пропорцій. Підліткові, що переживає безліч різких фізичних і фізіологічних змін, пов'язаних із статевим дозріванням, як зазначають дослідники, взагалі буває нелегко утримувати суб'єктивне відчуття цілісності свого "Я" [2].

Мета статті: висвітлення проблеми гендерної специфіки прояву дисгармонійних емоційних станів підлітків.

До вибірки увійшли 227 підлітків, серед них 114 хлопців та 113 дівчат.

З метою виявлення особливостей перебігу дисгармонійних емоційних станів підлітків, визначення шляхів попередження та вирішення цього явища у підлітків, нами був використаний комплекс психологічних методик: методика діагностики стану агресії підлітків А. Басса та А. Дарки; опитувальник фрустрації з пакету авторських діагностичних методик А.І.Захарова; методика діагностики тривожності Ч. Д. Спілбергера в адаптації Ю. Л. Ханіна; методика оцінки рівня депресивних станів за В. Зунге (модифікація Т. Н. Балашової). Дані про рівень емоційної стійкості та емоційної нестійкості (рівень нейротизму) були отримані за допомогою підліткового варіанту тесту-опитувальника ЕРІ Г. Ю. Айзенка, що адаптований А. Г. Шмельовим. Також застосовувалася шкала емоційного дискомфорту методики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда в адаптації Т. В. Снегирьової.

Результати аналізу даних дали можливість оцінити ступінь вираження того чи іншого дисгармонійного емоційного стану, а також зробити порівняльний аналіз їх проявів за статевими ознаками у дітей підліткового віку.

Таблиця 1

Статеві відмінності у проявах дисгармонійних емоційних станів підлітків

Дисгармонійні емоційні стани	Хлопці		Дівчата		T-Stud	p
	M±m	S	M±m	S		
Агресивність	8,86±0,28	2,97	9,69±0,29	3,08	2,12	0,95
Фрустрація	17,96±0,53	5,68	18,97±0,61	6,44	1,24	-
Нейротизм	10,78±0,46	4,84	14,41±0,42	4,45	5,85	0,999
Тривожність	37,26±0,77	8,15	37,91±0,86	9,11	0,56	-
Депресія	37,42±0,64	6,79	38,63±0,64	6,79	1,35	-
Емоційний дискомфорт	22,23±0,88	9,30	24,25±0,94	9,98	1,57	-

У результаті кількісної обробки отриманих результатів були визначені рівні прояву емоційного дискомфорту. Аналізу результатів статевих відмінностей за допомогою t-критерію Ст'юдента показав, що вони не є статистично достовірними (хлопці – 22,23±0,88, дівчата – 24,25±0,94, t=1,57). Так, низький рівень емоційного дискомфорту отримали 12,33% підлітків. Цих підлітків можна характеризувати як емоційно благополучних, врівноважених, спокійних, таких, що легко виражають свої емоції. У них завжди рівний настрій, вони переживають здебільшого позитивні емоційні стани, відчувають узгодженість, цілісність внутрішнього світу, що обумовлено успішністю в тих чи інших сферах активності, вмінням і готовністю реалізовувати свої плани, наявністю ресурсів і умов для досягнення своїх цілей.

Середній рівень виявлено у 72,69 % підлітків. Такий рівень емоційного дискомфорту характеризується частковими проявами негативних переживань, невпевненості, слабкості, частковим перебуванням у поганому настрої, втому. Але підліток не фіксується на негативних переживаннях, докладання значних зусиль дозволяє відновити емоційну рівновагу. Отже, переживання підлітків мають виражений негативний відтінок, але вони можуть переходити в позитивні емоції. Такі зміни модальності емоційних переживань свідчать про наявність особистісних протиріч, що виникають через різноманітність потреб особистості, її неоднозначне ставлення до себе і до навколишньої дійсності. Ці дані узгоджуються з думкою багатьох дослідників (В. Н. Куніцина, М. Д. Левітов, О. О. Прохоров, Ю. Е. Сосновікова тощо), що для підліткового віку характерна гама негативних переживань, вони виникають внаслідок нестатку досвіду переживань, зберігаючи у підлітка негативне ставлення до себе, тому і з'являється характерна схильність до виникнення несприятливих емоційних переживань.

Високий показник за шкалою емоційного дискомфорту отримали 14,98% підлітків. У таких досліджуваних відсутне

почуття задоволення життям, вони відчувають емоційне напруження, тривожність, скутість, невпевненість, неврівноваженість. Ці підлітки мають постійно знижений настрій, інколи у них виникає стан апатії, вони емоційно загострюються на своїх невдачах, не можуть прислухатися до себе і своїх почуттів. Різні життєві ситуації сприймаються драматично і тим більше трагічно, у цілому, у таких підлітків негативні переживання призводять до зниження загальної функціонування особистості.

Серед найбільш виражених особливостей прояву дисгармонійних емоційних станів підлітків ми отримали крім показнику емоційного дискомфорту, показник нейротизму.

Для характеристики прояву стійкості – нестійкості емоційних станів ми використали тест-опитувальник ЕРІ Г. Ю. Айзенка (підлітковий варіант), що адаптований А. Г. Шмельовим. У результаті кількісної обробки отриманих результатів були визначені рівні прояву нейротизму.

Результати аналізу даних показали, що високий рівень прояву емоційної нестійкості та середній рівень емоційної стійкості належать до показників норми. Середній рівень нейротизму отримали 30,40 % досліджуваних підлітків та 33,92 % підлітків отримали за шкалою емоційної нестійкості високий рівень. При таких рівнях емоційної стійкості – нестійкості досліджувані проявляють емоційну стабільність, характеризуються стійкістю емоційних проявів, відсутністю напруженості, неспокою, схильності до різкої зміни настрою.

Низький рівень нейротизму продемонстрували 23,35 % підлітків. Такі показники емоційної стійкості свідчать про невміння особистості адекватно реагувати на емоціогенну ситуацію. Підлітки з низьким рівнем нейротизму частіше за інших фіксують увагу на своїх невдачах та образах.

Ті досліджувані, що отримали дуже високий рівень нейротизму (12,33 %) характеризуються неадекватністю емоційних реакцій, емоційною нестійкістю, емоційною збудливістю, що може спричиняти різні прояви агресив-

ності, високу імпульсивність у поведінці. Різкі перепади настрою, емоційна нестабільність має вираження у схильності сприймати все близько до серця, у неспокою, підозрілості, нерішучості, хвилюванні, сором'язливості, незадоволенні собою, замкненості. При дуже високих показниках емоційної нестійкості, особливо при несприятливих стресових умовах, може розвиватися невроз. Емоційна нестійкість вказує на нестабільність та схильність до частого зміни дисгармонійних емоційних станів.

Статеві відмінності у проявах нейротизму є суттєвими (хлопці – $10,78 \pm 0,46$, дівчата – $14,41 \pm 0,42$, $t=5,85$, $p<0,999$). Це свідчить про тенденцію більш частого переживання дівчатами підліткового віку емоційної нестійкості та емоційної збудливості.

Отже, особливості прояву дисгармонійних емоційних станів підлітків визначаються емоційною нестабільністю – нейротизмом, особливо у дівчат. Аналіз отриманих емпіричних даних показав, якщо у досліджуваних переважають показники нейротизму, їх емоційні стани характеризуються емоційною нестабільністю. Ця особливість є характерною для більшості досліджуваних підліткового віку та може бути пов'язана з наявністю таких дисгармонійних емоційних станів як тривожність, фрустрація, агресивність, що у свою чергу пов'язані з неадекватністю самооцінки і рівня домагань, відсутністю рефлексії, низьким рівнем самоставлення, внутрішніми чинниками та іншими негативними психологічними особливостями особистості.

Аналіз особливостей прояву дисгармонійних емоційних станів, їх загальної характеристики, дозволив нам зробити наступні висновки. Емоційний дискомфорт у підлітковому віці проявляється на високому (14,98 %), середньому (72,69 %) та низькому (12,33 %) рівнях. Оптимальним для сприятливого емоційного розвитку підлітка є низький та середній рівні емоційного дискомфорту. Особливості прояву емоційної стійкості та емоційної нестійкості показали, що більшість підлітків мають високий (33,92 %) та дуже високий (12,33 %) рівні емоційної нестійкості. Отже, високий рівень емоційного дискомфорту та дуже високий рівень нейротизму характеризують особливості прояву дисгармонійних емоційних станів підлітків.

У результаті кількісної обробки отриманих результатів за показником стану фрустрації були визначені рівні. Досліджувані, що мають низький рівень фрустрації (18,06 %) не відчувають неспокою за незначними причинами, впевнені у собі, вільно проявляють свої емоції, поведінка адекватно відповідає до ситуації, позитивно оцінюють як себе, так й інших людей, стримають прояви негативних емоцій, таких як образи, незадоволення. Середній рівень (62,12 %) характерний для тих підлітків, у яких помірно виражений стан фрустрації. Такі досліджувані чутливі до своїх невдач, але здатні стримувати свої негативні емоційні прояви і співвідносити їх зі своїми реальними можливостями. Результати аналізу статевих відмінностей у проявах стану фрустрації за допомогою t-критерію Ст'юдента показав, що вони не є статистично достовірними (хлопці – $17,96 \pm 0,53$, дівчата – $18,97 \pm 0,61$, $t=1,24$).

Високий рівень прояву фрустрації є характерним для 19,82% підлітків. Цей рівень властивий досліджуваним, які не контролюють свої негативні емоції, не вміють бути самими собою, відчувають сум без явної причини, переживають постійні невдачі, незадоволення собою та своїми стосунками з оточуючими. Все це в сукупності призводить до виникнення агресивності, почуття провини, образи, невпевненості, тривожності та взагалі до ізоляції від інших. Це свідчить про те, що

більшість підлітків мають нереалізовані особистісні потреби чи потреби у самоствердженні [6].

Характеризуючи стани фрустрації, можна припустити, що при такому стані у підлітків знижується впевненість у собі, вони відчувають пригніченість, не схильні до активних дій, у цілому, такий стан демобілізує особистість. Стан фрустрації виникає при руйнуванні звичних функціональних зв'язків, як втрата джерела задоволення, радості, благополуччя. М. Д. Левітов у переживанні горя, що супроводжує стан фрустрації, виділяє такі компоненти: жаль до себе, відчуття безпорадності, неможливості все повернути назад [5]. За К. Ізардом, горе зводиться до страждання, печалі, смутку [1]. Отже, взаємозв'язок стану фрустрації й горя доводять, що горе є фрустраційним переживанням, яке виникає на підставі того, що підліток відчуває втрату благополуччя, джерела задоволення, неможливість повернути все назад. Всі ці переживання супроводжуються стражданнями, печаллю, смутком, депресією, відчуттям провини.

У результаті кількісної обробки отриманих результатів були визначені рівні прояву агресивності.

Проаналізуємо шкали образи, підозрілості та загальний індекс ворожості, які розширюють можливості вивчення стану агресивності у підлітковому віці. Більшість виборів отримана за високим рівнем шкали "образа" – 18,06 % підлітків. Саме тому значна частина досліджуваних відчувають засмучення зі свого приводу, незадоволеність собою та своїм життям, оточуючими, невміння оцінити адекватно свою унікальність та індивідуальність, що виявляється у заздрощах, ненависті до оточуючих, обумовленої почуттям гніву на весь світ за реальні чи уявні страждання.

Шкала "образи" доповнюється шкалою "підозрілості", високий рівень за цією шкалою мають 13,66 % підлітків. Дані показники відображають недовіру до оточуючих, засновану на переконанні, що останні можуть завдати шкоди. Шкали "образи" та "підозрілості" складають "індекс ворожості" та характеризують стан агресивності особистості.

На високому рівні показники "індексу агресивності" та "індексу ворожості" мають однакові значення (14,10 %), на середньому – "індекс ворожості" (74,01 %) перебільшує "індекс агресивності" (69,16 %).

Впродовж експериментального дослідження були проаналізовані статеві особливості прояву стану агресивності підлітків. Спостерігається різниця у проявах агресивності (хлопці – $8,86 \pm 0,28$, дівчата – $9,69 \pm 0,29$, $t=2,12$, $p<0,95$). Переживання стану агресивності призводить дівчат до засмучення, образи. Постійні переживання стану агресивності викликають відчуття роздратування, ненависті, які, в свою чергу, можуть призвести до ізоляції від інших.

Отже, показник, отриманий за шкалою "індекс агресивності", підкреслює, що значна частина підлітків здатні відчувати та реалізовувати стан агресії щодо інших. Такі емоційні агресивні вибухи можуть розглядатися як захисна реакція людини на зовнішні подразники [7]. У свою чергу "індекс ворожості" вказує на високу ймовірність проявів агресивної поведінки як реакції, що розвиває негативні переживання та негативні оцінки людей. Такі прояви можуть бути спрямовані на інших опосередковано, у вигляді пліток, злобних жартів, вони можуть і не мати чіткої спрямованості, коли агресивні почуття переносяться на інших у вигляді роздратування, злості, грубих жартів.

Тривожність розуміється як неприємний емоційний стан гострого внутрішнього болісного беззмістовного неспокою, пов'язаного з прогнозуванням невдачі в свідомості індивіда, небезпеки або ж очікування чогось важливого, значного для людини в умовах невизначеності [4].

Стан тривожності може не мати конкретної причини для свого виникнення або виникає як можливе переживання невдачі в умовах невизначеності. Тривожність супроводжується переживанням невизначеності, коли небезпеці піддаються цінності людини, уявлення про себе, загроза щодо власної самооцінки в різноманітних ситуаціях життєдіяльності. У цілому стан тривожності виявляється як суб'єктивне неблагополуччя особистості, супроводжується неспокоєм, хвилюванням, невпевненістю, відчуттям внутрішньої напруженості, емоційним дискомфортом тощо.

У результаті кількісної обробки отриманих результатів були визначені рівні прояву тривожності особистості підлітка. Низький рівень тривожності отримали 14,54 % підлітків. Такі досліджувані відчують душевний спокій, достатньо врівноважені, внутрішньо задоволені собою, впевнені у собі.

Середній рівень тривожності отримали 67,84 % підлітків. Це говорить про те, що досліджувані відчують неспокій, але можуть контролювати свої негативні переживання, адекватно оцінювати ситуацію, регулювати свою поведінку. Високий рівень тривожності мають 17,62 % підлітків, що характеризується суб'єктивними переживаннями напруженості, занепокоєнням, незадоволеністю, емоційною нестійкістю, збудливістю, підвищеною стомлюваністю, невпевненістю в собі.

Нами були проаналізовані статеві особливості прояву стану тривожності підлітків. Інтерпретація даних не виявила статистично значущих відмінностей між вибірками хлопців та дівчат (хлопці – $37,26 \pm 0,77$, дівчата – $37,91 \pm 0,86$, $t=0,56$).

Стан тривожності може бути спричинений реальним неблагополуччям школяра в найбільш значних галузях діяльності та спілкування, наслідком визначених особистісних конфліктів, неадекватності самооцінки, наявності в ній протиріччя між високим рівнем домагань і досить сильною непевністю в собі. Можна вважати, що високий рівень ситуативної тривожності підлітків оцінюється як емоційний стан відповідно до ситуації подолання дійсних чи уявних перешкод.

Аналіз результатів стану депресії за методикою депресивних станів В. Зунге (модифікація Т. Н. Балашової) показав, що тільки у 11 досліджуваних (4,85 % підлітків від всієї вибірки) виявлено ситуативний рівень депресії. Дослідження статевих відмінностей у проявах стану депресії за допомогою t-критерію Ст'юдента показав, що вони не є статистично достовірними (хлопці – $37,42 \pm 0,64$, дівчата – $38,63 \pm 0,64$, $t=1,35$).

Ситуативний рівень депресії характеризується зниженням настрою, пригніченням, різкими змінами настрою та поведінки – від сильного емоційного збудження до апатії, що супроводжується усвідомленням особистісної неповноцінності, песимізмом. Іноді стан зниженого настрою виникає без певної причини та може бути пов'язаний з низькою самооцінкою, невпевненістю у собі, тривожністю, перебільшенням можливих неприємностей, невмінням спілкуватися з оточуючими, а також і підвищеним рівнем ворожості.

Отже, особливості прояву емоційних станів фрустрації, агресивності, тривожності, депресії, емоційного дискомфорту, емоційної нестійкості мають негативний відтінок, але вони найбільш характерні для підліткового віку. Особливості прояву дисгармонійних емоційних станів у підлітковому віці мають багатоякісні характеристики, що потребують змістовного уточнення, розширення аналізу в залежності від суб'єктивних причин їх виникнення.

Емоційні стани супроводжують будь-яку діяльність особистості та виконують подвійну функцію: можуть

виступати і як форма саморегуляції психіки, і як механізм інтеграції особистості. До основних дисгармонійних емоційних станів особистості, які найбільш чітко відстежуються у підлітковому віці, віднесені тривожність, агресивність, фрустрація, депресія, нейротизм та емоційний дискомфорт. Особливості прояву дисгармонійних емоційних станів підлітків визначаються емоційною нестабільністю – нейротизмом. Аналіз отриманих результатів показав, що при домінуванні показників нейротизму емоційні стани досліджуваних характеризуються більшою емоційною нестабільністю. Ця особливість є характерною для більшості досліджуваних підліткового віку та може бути пов'язана з наявністю таких дисгармонійних емоційних станів як тривожність, фрустрація, агресивність, які, у свою чергу, викликають неадекватністю самооцінки і рівня домагань, відсутністю рефлексії, низьким рівнем самоставлення, внутрішніми чинниками й іншими негативними психологічними особливостями особистості.

Одним із наслідків соціально-економічної кризи в Україні є збільшення кількості неповнолітніх, залишених наодинці з внутрішніми психологічними проблемами, тобто потенційно у сфері діяльності практичних психологів, соціальних працівників опинилися діти, які внаслідок власних дисгармонійних емоційних станів належать до груп посиленої психологічної уваги. Проблема корекції дисгармонійних станів фактично співпадає з основними психокорекційними завданнями, які виникають при роботі з дітьми пубертатного періоду. Відповідно до цього, в суб'єктивному контексті важливим є просування у розумінні суті і призначення людини, повне усвідомлення цілеполагання вчинків та значення життя, в соціальному контексті – це, в першу чергу, задоволеність міжособистісними стосунками, статусом у мікросоціальному оточенні, у вітальному (тілесному) контексті передбачається тілесний комфорт, добре самопочуття, задовільняючий індивіда тілесний тонус тощо. У психокоректувальних цілях доцільно застосовувати методи як групові, так і індивідуальної роботи. Л.В.Куликов відзначає, що для зміцнення психологічної стійкості особистості варто використовувати не всі методи, а тільки ті, що розширюють знання суб'єкта про себе, свої можливості і обмеження [3]. Ці методи повинні дозволяти досягати більшого успіху у функціонуванні при розв'язанні важких завдань, удосконалювати саморегуляцію, допомагати динамічному розвитку особистості, поліпшувати її адаптацію. На думку О. Н. Істратової, в корекційній роботі необхідно керуватися принципами віково-психологічного підходу. Тільки вікові особливості, типові труднощі розвитку дитини дозволяють виділити основні типи проблем та напрямів коректувально-розвиваючої роботи психолога з дітьми.

Актуальність та своєчасність розроблення програми й тренінгу повинні бути пов'язані з необхідністю розробки специфічних психолого-педагогічних технологій роботи з дітьми групи посиленої психологічної уваги.

Список використаних джерел

1. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард. – СПб.: Питер, 1999. – 464 с. – С. 427–449.
2. Кулагина И. Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М.: ТЦ "Сфера", 2001. – 464 с.
3. Куликов Л. В. Психогигиена личности. Вопросы психологической устойчивости и психопрофилактики: Учебное пособие / Л. В. Куликов. – СПб.: Питер, 2004. – 464 с.
4. Прихожан А. М. О возрастном подходе в нравственном воспитании детей / А. М. Прихожан // Вопросы психологии. – 1981. – № 2. – С. 143–149.
5. Психология состояний. Хрестоматия / Сост. Т. Н. Васильева, Г. Ш. Габдреева, А. О. Прохоров / Под ред. А. О. Прохорова. – М.: ПЕР СЭ; СПб.: Речь, 2004. – 608 с.
6. Психология человека от рождения до смерти / под ред. А. А. Реана. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 656 с.

7. Румянцева Т. Г. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии / Т. Г. Румянцева // Вопросы психологии. – № 1. – 1991. – С. 81–87.

1. Izard K. E. Psychology of emotions / K. E. Izard. – St. Petersburg : Peter, 1999. – 464 p. – P. 427–449.

2. Kulagina I. Y. Psychology: The complete life cycle of human development : a textbook for students in higher education / I. Y. Kulagina, V. N. Kolyutsky. – M. : TC "Sphera", 2001. – 464 p.

3. Kulikov L. V. Psychohygiene of personality. Questions of psychological stability and psychoprophylaxis : Textbook / L. Kulikov. – St. Petersburg : Peter, 2004. – 464 p.

4. Prikhozhan A. M. About age approach to moral education of children / A. M. Prikhozhan // Voprosy psichologii. – 1981. – № 2. – P. 143–149.

5. Psychology states. A Reader / Comp. T. Vasilyeva, G. Sh. Gabdreeva, A. O. Prokhorov / Ed. by A. O. Prokhorov. – M. : PER SE; St. Petersburg : Rech, 2004. – 608 p.

6. Psychology of man from birth to death / ed. by A. A. Rean. – St. Petersburg : Prime EVROZNAK, 2002. – 656 p.

7. Rummyantseva T. G. The concept of aggression in modern Western psychology / T. G. Rummyantseva // Voprosy psichologii. – № 1. – 1991. – P. 81–87.

Надійшла до редколегії 15.09.13

Л. Степаненко, канд. психол. наук, доц.

Донбасский государственный педагогический университет, Славянск

ИССЛЕДОВАНИЕ ГЕНДЕРНОЙ СПЕЦИФИКИ ПРОЯВЛЕНИЯ ДИСГАРМОНИЧНЫХ ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ СОСТОЯНИЙ ПОДРОСТКОВ

В статье рассматривается проблема проявления негативных эмоциональных состояний личности. Исследованы особенности проявления дисгармонических эмоциональных состояний подростков (тревожность, агрессивность, фрустрация, депрессия, нейротизм и эмоциональный дискомфорт). Проведен их сравнительный анализ с точки зрения гендерной специфики.

Ключевые слова: психические состояния, эмоциональные состояния, дисгармонические эмоциональные состояния.

L. Stepanenko, Ph. D., Assoc. Prof.

State Pedagogical University of Donbass, Sloviansk

RESEARCH GENDER-SENSITIVE MANIFESTATION OF TEENS' DISHARMONIOUS EMOTIONAL STATE

The article presents the problem of manifestation of negative emotional states of individual. There was researched peculiarities manifestations of emotional disharmonious states of adolescents (anxiety, aggression, frustration, depression, emotional instability and emotional discomfort). Performed comparative analysis from the standpoint of gender specific.

Key words: psychological states, emotional states, disharmonious emotional states.

УДК 316.614

І. Фадєєва, викладач

Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара, Дніпропетровськ

ОСОБЛИВОСТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ В СУЧАСНИХ ПРАКТИКАХ ПРОТЕСТУ

У статті розглянуто проблеми реалізації соціальної творчості в сучасних практиках протесту в українському суспільстві, запропонований авторський підхід до визначення поняття "соціальна творчість", дана характеристика протесту як форми соціальної творчості, описані класичні та новітні практики протестування в Україні.

Ключові слова: соціальна творчість, протест, практики протестування, деривація, ціннісні експектації.

Повсякденне життя сучасної людини наповнене безліччю проблем, які потребують негайного вирішення саме тут і зараз. Стрімкий розвиток науки та техніки, нестабільна політична ситуація і гострі соціально-економічні питання змушують нас до миттєвих відповідей, що, в свою чергу, вимагає нестандартного, креативного підходу до новостворених ситуацій. Це стало причиною появи нового індивіда сучасності зі своїм особливим набором характеристик. На думку П. Штомпки, однією з головних особливостей сучасної особистості є відкритість до інновацій, експериментів та змін [1, с. 109]. Така прихильність до "нового" може виражатися в різних формах: у готовності прийняти нові ліки або новий метод оздоровлення, скористатися новим засобом пересування чи засобом інформації, прийняти нову форму шлюбної церемонії або новий тип навчання молоді [3, с. 327]. Згідно цьому, людина сучасності – це активний актор соціальних подій та активний споживач соціальних продуктів, який, завдяки гнучкості свого світосприйняття, готовий до перетворень у житті соціуму і може бути їхнім ініціатором. Проте, на думку критично налаштованих дослідників, сучасний індивід, хоч і має в наявності, але не використовує свої креативні здібності для створення чогось високого, гуманного, вічного, що зумовило появу і поширення в нашій країні явища "мікролюдина", яка здатна до швидкого перевтілення, схильна до популістської мімікрії, а також миттєво може приєднатися до будь-якої домінуючої ідеології [3, с. 206]. Цьому сприяє розповсюдження викривлених цінностей "західного зразка", головна ідея яких полягає в перевазі індивідуального над соціальним, і в

нашому суспільстві виражається в соціальному схваленні вчинків, які ведуть до збагачення, підвищення статусу, збільшення повноважень, насолоди та ін., навіть якщо вони в деякій мірі протизаконні. Американський соціолог Д. Лернер, досліджуючи наслідки демонстрацій західних зразків культури незахідним народам, прийшов до висновку, що це може стати джерелом "революції зростаючих фрустрацій", коли в масах починає спостерігатися зростаюче прагнення до красиво продемонстрованого західного життя, яке не підкріплене особистими досягненнями [4, с. 331]. Т. Гарр називає такий стан відносною деривацією, коли ціннісні можливості не співпадають з ціннісними експектаціями – благами та умовами життя, на які люди, за їхніми переконаннями, мають повне право претендувати [5, с. 51]. Це націлює людину на задоволення особистих проблем саме тут і зараз та на мрії про реальність моментального збагачення задарма. Таким чином, соціальні умови сучасного українського життя спонукають більшість населення до заклопотаності особистими вигодами, вирішення дріб'язкових проблем повсякденності, що повторюються раз у раз, і спричинюють майже повну байдужість до глобальних суспільних проблем. Проте, якщо події, що відбуваються на суспільному рівні, починають різко впливати на індивідуальне життя, то окремі особистості, а частіше – групи людей, котрих це торкається в першу чергу, починають свою активну перетворюючу діяльність, яка виражається в формі протесту. Саме тому окремі випадки прояву соціальної творчості в сучасних протестних практиках у суспільстві вимагають особливого уваги соціологів, адже роз-